

Varamon

Arkeologisk utredning, etapp 1

Motala socken och kommun, Östergötlands län

Archaeological investigation at Varamon

Motala parish and municipality, Östergötland county, Sweden

Sweco rapport uppdragnummer 13004786

Clas Ternström

SWECO

FÖRKLARINGAR, antikvarisk bedömning	
Fornlämning	Fornlämning är lämningar som vid registreringstillfället bedömts omfattas av skydd enligt Kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den är från forna tider, att den tillkommit genom äldre tiders bruk och att den är varaktigt övergiven och kan antas ha tillkommit före 1850.
Övrig kulturhistorisk lämning	Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som enligt rådande praxis vid registreringstillfället inte utgör fornlämning men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd.
Bevakningsobjekt	Bevakningsobjekt, dvs det går inte att säkert avgöra om det är fornlämning, alternativt det är svårt att göra en besiktning/bedömning på grund av t.ex. tät vegetation (används endast i undantagsfall)
Uppgift om	Uppgift om fyndplats, torp etc, där fysiska spår inte kan ses på platsen. Eventuellt kan lämningar finnas under mark.
Undersökt och borttagen	Äldre undersökningar kan ligga kvar i FMIS, deras antikvariska bedömning är då <i>Undersökt och borttagen</i> . De kan vara en indikation på att ytterligare lämningar finns i området.
Förstörd	Innebär att en registrerad lämning funnits på platsen men att denna förstörts. Inget skydd enligt Kulturmiljölagen kvarstår.
Geofysisk	Används för lämningar som påträffas med hjälp av geofysiska prospekteringsmetoder. Närmare besiktning har inte gjorts. En säker bedömning av lämningstyp eller antikvarisk status är inte gjord.
Utredningsobjekt	Den antikvariska bedömningen har inte fastställts. Avser t ex boplatslägen där en arkeologisk utredning steg 2 krävs för att fastställa om det är en fornlämning.
FÖRKLARINGAR, åtgärdsförslag	
Arkeologisk utredning steg 1 (AU1)	Syftet med en arkeologisk utredning är att se om fornlämning berörs av projektet. Vid utredning steg 1 görs en genomgång av äldre kartor och arkiv, varefter hela ytan fältinventeras och nypåträffade lämningar registreras, dessa kan gå vidare till förundersökning. Vid AU1 markeras även ytor där lämningar kan tänkas påträffas under mark, dessa områden kan gå vidare till AU2
Arkeologisk utredning steg 2 (AU2)	Vid en utredning steg 2 görs sökschaktning med grävmaskin eller rutgrävning för hand där jorden sällas för att se om lämningar finns dolda under markytan.
Arkeologisk förundersökning (FU)	Syftet med denna är att karaktärisera och avgränsa lämningen. Då tas också prover för t. ex. datering. Om en redan känd forn- eller kulturlämning berörs av exploatering kan länsstyrelsen besluta om en arkeologisk förundersökning utan att någon utredning behövs.
Arkeologisk undersökning (UN)	Vid undersökningen tas fornlämningen bort helt och hållet. Lämningen dokumenteras och kunskapen sparas därmed för framtiden. I särskilda fall kan en lämning, eller ett område med lämningar, bedömas ha så stora värden att den inte får tas bort.
Ingen åtgärd	Lämningen har inte bedömts hysa så stora värden att den kan bedömas som fornlämning, det kan vara t. ex. övriga kulturhistoriska lämningar. Om möjligt bör dessa lämningar bevaras då de är objekt som hjälper oss att tolka landskapets historia. Annan lagstiftning kan även vara rådande och ge lämningen ett skydd (t. ex. Miljöbalken, Plan- och bygglagen eller Skogsvårdslagen).

Författare: Clas Ternström, arkeolog, specialist kulturmiljö

Interngranskare: Simon Säfstöm, arkeolog, kulturmiljöutredare, Fredrik Engman, arkeolog, specialist kulturmiljö, Wesley van Breda, Team manager

Sweco uppdragsnummer: 13004786

Handläggare Länsstyrelsen i Östergötlands län: Bertha Ekstrand Amaya
Länsstyrelsen diarienummer: 431-12199-17

Bild framsida: Vy över Vättern. Foto Berit Wallenberg år 1928. Kulturmiljöbild, Riksantikvarieämbetet

Innehållsförteckning

1. Summary	5
2. Sammanfattning	5
3. Inledning, syfte och genomförande	5
4. Arbetsområdet	5
4.1 Topografi	5
4.2 Tidigare undersökningar	6
4.3 Fornlämnings- och kulturmiljö	6
5. Resultat	8
6. Åtgärdsförslag	9
7. Administrativa uppgifter	9
8. Referenser	9

1 Summary

Sweco carried out an archaeological investigation at Varamon, Motala parish and municipality, Östergötland county, Sweden. The investigation comprised both desktop research and a field survey. The desktop research included a study of archives and historic maps and GIS-analysis. Prior to the investigation no known archaeological sites were known in the area. The investigation found no new evidence of archaeological sites or remains. Seven areas were, however, designated to have the potential for containing archaeological remains below the surface. This designation is primarily based on landscape features and topography.

2 Sammanfattning

Sweco har efter belyst från Länsstyrelsen Östergötland utfört en arkeologisk utredning, etapp 1, enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) inför detaljplaneläggning vid Varamon i Motala kommun, Östergötlands län. Utredningen har innefattat kart- och arkivstudie samt fältinventering. Vidare har rekommenderade åtgärdsförslag tagits fram för respektive lämning och objekt. Utredningsområdet ligger i den västra delen av Motala tätort, invid Vätterns strand, och omfattar ca 19 hektar fördelat på fem delområden. Området utgörs till största delen av en fritidsanläggning och mindre grönytor insprängda i småhusbebyggelse.

Vid arbetets inledning var inga registreringar i FMIS (Fornminnesregistret) kända inom arbetsområdet. Fältinventeringen påträffade inga nyfynd, men sju boplatslägen pekades ut, så kallade utredningsobjekt.

3 Inledning, syfte och genomförande

Sweco har på efter belyst från Länsstyrelsen Östergötland utfört en arkeologisk utredning, etapp 1, enligt Kulturmiljölagen (SFS 1988:950) inför detaljplaneläggning vid Varamon i Motala kommun, Östergötlands län. Syftet med utredningen har varit att fastställa om fornlämning är belägen inom utredningsområdet, samt att om så är fallet så långt som möjligt beskriva dessa. Vidare har så kallade utredningsobjekt pekats ut. Det är områden där dold fornlämning belägen under mark kan förväntas. Utredningen har innefattat kart- och arkivstudie samt fältinventering. Materialet har omfattat studier av litteratur, intresseområden, arkeologiska lämningar, äldre kartmaterial, jordartskartor, höjddata, strandlinjer, samt en studie av hur landskapet ser ut i dag i form av en analys av landskapsbilden. Fältinventeringen har skett genom systematisk terrängrekonstrering. Vidare har rekommenderade åtgärdsförslag tagits fram för respektive lämning och objekt. Dokumentation har skett med nätverks-RTK med mobil enhet i ArcGIS Collector mot ArcGIS server. Arbetet har bedrivits i enlighet med Riksantikvarieämbetets riktlinjer.

4 Utredningsområdet

4.1 Topografi

Utredningsområdet ligger i den västra delen av Motala tätort, invid Vätterns strand, och omfattar ca 19 hektar fördelat på fem delområden (figur 1). Området utgörs till största delen av en fritidsanläggning och mindre grönytor insprängda i småhusbebyggelse. Det ursprungliga utredningsområdet omfattade ett större område, men detta har tidigare utretts arkeologiskt och

utgick därför (figur 1, samt Karlenby 2014). Lämningar från samtliga arkeologiska perioder kan förväntas inom utredningsområdet. Delområdena var som följer:

Område 1

Området består av två större ytor sammanbundna av en smal remsa mark. Formen på området är resultatet av tidigare utredningsområde, vilket utgick (se ovan och figur 1). Området består i öster av en markant moränrygg (NNÖ-SSV) med gles lövvegetation. Den smala markremsan i sydväst löper genom låglänt delvis sank lövskog. Det västra området består av gles tallskog, delvis exploaterad.

Område 2

Området består av mestadels exploaterad mark med en fritidsanläggning. Västra delen består av åkermark. Området som helhet sluttar mot norr ner mot Vätterns strand. Området är svårbedömt med hänvisning till exploateringsgraden.

Område 3

Området består av plan, sandig mark med gles tallskog och är relativt låglänt i jämförelse med omkringliggande mark. Vidare är området exploaterat med bebyggelse.

Område 4

Området består till största delen av en öppen parkering. Marken är sandig och har en plan yta, för att mot väster slutta svagt ner mot Vättern.

Område 5

Området består av relativt tät skog på sandig mark. I sydöstra delen är en mindre platå medans marken är mer låglänt i norr och väster.

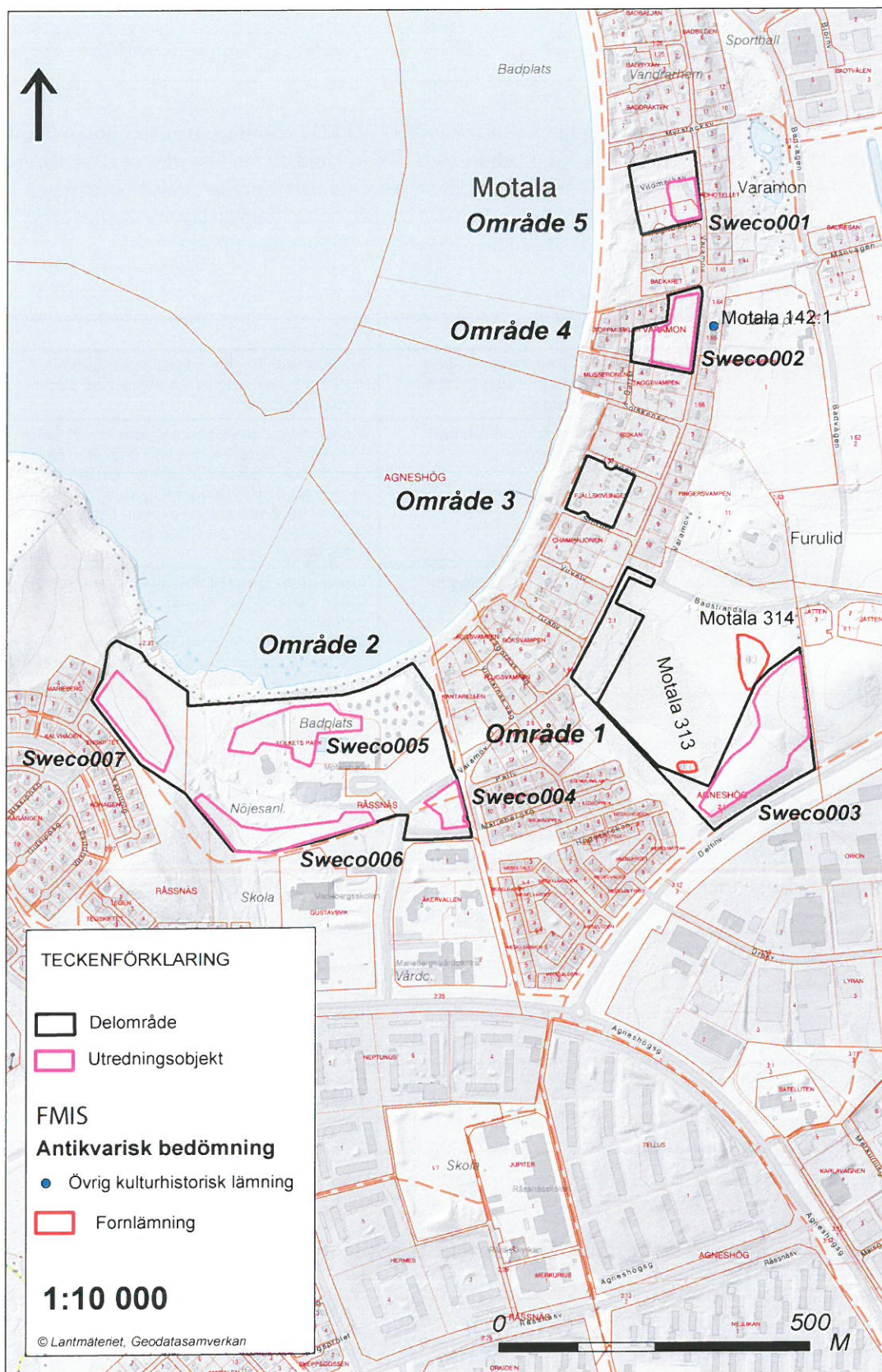
4.2 Tidigare undersökningar

Ett flertal arkeologiska utredningar, förundersökningar och undersökningar har genomförts i närområdet. Närmaste är Arkeologgruppens utredning från 2014 som gjordes i direkt anslutning till nu aktuellt område, delområde 1 (figur 2). Vid denna utredning påträffades boplatslämningar på två lokaler, FMIS Motala 313 och 314, vilket visar på områdets potential för fornlämningar (Karlenby 2014). För Motala är annars de omfattande arkeologiska undersökningarna vid Motala ström i centrala staden det mest uppmärksammade och omfattande undersökningarna i närområdet. Här har välbevarade lämningar från framför allt äldre stenålder undersökts under flera år. Inför anläggandet av nya väg 50 öster om utredningsområdet genomfördes arkeologiska undersökningar, men inga omfattande lämningar påträffades.

4.3 Fornlämnings- och kulturmiljö

Inga kända lämningar är belägna inom utredningsområdet. Topografi och geologiska förhållanden visar dock på att potentialen för bosättning under förhistorisk tid är stor. Det historiska kartmaterialet visar att området till största delen utgjort utmark och ”ängsmark, mager sandmo”.

Utredningsområdet berör inga regionala intresseområden för kulturmiljövården eller riksintressen för kulturmiljövården.

Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med delområden och utredningsobjekt markerade.

5 Resultat

Vid arbetets inledning var inga registreringar kända i FMIS (Fornminnesregistret) inom utredningsområdet. Vidare fanns inga Skog och historia-objekt kända. Den historiska kartanalysen uppvisade ett flertal torp, vilka samtliga är belägna strax utanför området. Fältinventeringen påträffade och dokumenterade inga nyfynd, men 12 topografiska boplatsslägen pekades ut, så kallade utredningsobjekt (tabell 1). Resultatet redovisas i tabell 1 och figur 2.

Sweco-id	Typ	Terräng	Beskrivning
Sweco 001	Boplatssläge	Flack, V-sluttande, sandig moränmark. Skogsdunge i villaområde.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 65x45 m (N-S), bestående av en avgränsad plåtå i sandig moränmark.
Sweco 002	Boplatssläge	Flack, sandig moränmark. Parkeringsyta.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 115x40-60 m (N-S), bestående av en plan yta i sandig moränmark. Objektet utgörs till stor del av parkeringsyta, varför bedömningen av eventuella bevarande lämningar är osäker. Omedelbart Ö om objektet ligger en fyndplats för en stenytta, FMIS Motala 142:1.
Sweco 003	Boplatssläge	Krön och NV-sluttning av moränås (NÖ-SV/N-S). Skogsmark.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 290x25-100 m (NNÖ-SSV), bestående av krön och V-sluttning av markant moränås (NNÖ-SSV). I NV angränsar boplatsten FMIS Motala 314 och i SV boplatslämningar FMIS Motala 313. Området förefaller fritt från sentida markingrepp.
Sweco 004	Boplatssläge	V-sluttande moränmark. Gräsytor.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 70x45-55 m (N-S) Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 65x45 m (N-S), bestående av en avgränsad plåtå i sandig moränmark. Objektet ligger inom exploaterat område varför bedömningen av eventuella bevarande lämningar är osäker.
Sweco 005	Boplatssläge	Plan, sandig moränmark. Gräsyta/fritidsanläggning.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 210x30-90 m (Ö-V), bestående av en flack, sandig moränyta. Objektet ligger inom exploaterat område varför bedömningen av eventuella bevarande lämningar är osäker.
Sweco 006	Boplatssläge	Sandig moränås (Ö-V). Gräsyta/fritidsanläggning.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 300x30 m (NV-SÖ/Ö-V), bestående av N-sluttning av en långsträckt, sandig moränrygg (Ö-V). Objektet ligger inom exploaterat område varför bedömningen av eventuella bevarande lämningar är osäker.
Sweco 007	Boplatssläge	NÖ-sluttande., sandig moränmark. F d åker.	Topografiskt lämpligt boplatssläge, ca 160x60 m (NV-SÖ), bestående av en sandig morän-sluttning i åkermark mot NV ner mot Vätterns strand.

Tabell 1. Beskrivning av samtliga utredningsobjekt inom utredningsområdet.

6 Åtgärdsförslag

Samtliga utredningsobjekt föreslås gå vidare till arkeologisk utredning, etapp 2, för att fastställa eventuell förekomst av fornlämning belägen under mark. Slutgiltig bedömning av objekten och beslut om vidare arkeologiska åtgärder fattas av Länsstyrelsen Östergötland.

7 Administrativa uppgifter

Län	Östergötlands län
Landskap	Östergötland
Kommun	Motala
Socken	Motala
Fastighet	Folkets park 1, 2 och 3, Fjällskivlingen 1, Badgästen m fl
Länsstyrelsens dnr	431-12199-17
Länsstyrelsens beslutsdatum	017-12-19
DAP-nr	201700013
Sweco uppdragsnummer	13004786
Ansvarig arkeolog	Clas Ternström
Fältarbetstid	2018-04-03--11
Undersökningsyta	ca 19 hektar
Koordinatsystem	Sweref 99 TM
Kostnadsansvarig	Motala kommun

8 Referenser

Skrifter, arkiv och webbplatser

- Carlsson, T. 2003. Skepparpinan, RV 50 och väg 1088. Arkeologisk utredning, etapp 2. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Öst 2003:10.
- Carlsson, T. 2007. Mesolitiska Möten. Strandvägen, en senmesolitisk boplatz vid Motala ström. Acta Archaeologica Lundensia Series altera in 8°, No. 54.
- Hallgren, F & Fornander, E. 2014. Huvuden på skaft. Märkliga ritualer i Motala för 8000 årsedan. Arkeologi i Östergötland 2014, 23–25.
- Holm, J & Lindgren, C. 2008. Tre mesolitiska boplatser vid fornvätterns strand. Riksväg 49, delen Stubbetorp-Gustavstorp, Närke, Askersunds socken, Åviken 1:1, Torstorp 1:2, RAÄ 205, RAÄ 211 och RAÄ 212. Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Bergslagen 2008:17.
- Jensen, R (red). 1997. Fornminnesinventeringen – nuläge och kompletteringsbehov. En riksöversikt. Riksantikvarieämbetet.
- Karlenby, L. 2014. Varamon vid Vättern. Utredning inom fastigheterna Varamobaden 1:68, Fingersvampen 11 samt Agneshög 3:1, Motala socken och kommun, Östergötland. Arkeologisk utredning etapp 1 och 2. Arkeologgruppen, rapport 2014:37.

Lindberg, S. 2013. Vägen till Varan. Drottninggatans föregångare och boplatsslämningar i närheten. Östergötland, Motala kommun, Motala stad, Fastighet Innerstaden 1:11, RAÄ 183, 184, 185. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet, UV rapport 2013:48

Länsstyrelsen i Östergötlands län. 1983. Natur Kultur – Miljöer i Östergötland. AB Östgöta Correspondenten.

Molin, F. 2009. Kanaljorden – mesolitisk boplatz norr om Göta kanal. Arkeologisk förundersökning inför nytt järnvägsspår mellan Göta kanal och Motala bangård. RAÄ 187. Järnvägssträckan Göta kanal–Motala bangård, Innerstaden 1:79, 2:1 samt Kanaljorden 3:1. Motala stad och kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet UV Öst, rapport 2009:11.

Nilsson, P. 1996. Arkeologisk utredning etapp 1. RV 50 genom Motala, Skepparpinan. RV 36 förbifart norr om Motala. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Riksantikvarieämbetet UV Linköping, rapport 1996:31. Linköping.

Nilsson, P. 2016. Motalavikens södra strand, en kulturhistorisk översikt. Östergötland, Motala stad och kommun, Motala och Västra Stenby socknar, fornlämning Motala 3:1, 4:1, 105:1, 173:1, 290, 291 och 311 samt Västra Stenby 144:1. Arkeologisk utredning. Arkeologerna, rapport 2016:66.

Riksantikvarieämbetet. 2016. Riksintressen för kulturmiljövården – Östergötlands län.

Riksantikvarieämbetet. 2014. Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning. Version 4.1. Stockholm.

Sköld, K, Helander, A & Molin, F. 2017. Gravar och boplatsslämningar i Ekområdet. Arkeologi Motala. Östergötlands län, Östergötland, Motala kommun, Motala socken. Arkeologisk förundersökning. Arkeologisk undersökning. Arkeologerna, rapport 2017:121.

Tagesson, G. 2006. Kv Munken. Bispotala medeltida bytomt. Arkeologisk utredning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst rapport 2006:52. Linköping.

<http://www.motala.se>

<http://www.fmis.raa.se>

<http://www.skogsstyrelsen.se>

<http://www.bebyggelseregistret.raa.se>

<http://www.samla.raa.se>

<http://www.lantmateriet.se>

<http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland>

<https://riksarkivet.se>

<http://www.sgu.se>

<http://www.scb.se>

<http://www.svar.se>

Kartmaterial

Rikets allmänna kartverk

Generalstabskartans blad Karlsborg år 1842

Häradskartans blad Motala år 1868-77

Ekonomiska kartans blad Varamobaden år 1948

Ekonomiska kartans blad Varamobaden år 1981

Lantmäteristyrelsens arkiv

D71-8:d5:208-9, geometrisk avmätning Bispmotala år 1636

D71-8:1, ägomätning Bispmotala år 1684

D71-8:2, ägomätning Bispmotala år 1722

Lantmäterimyndighetens arkiv

05-MOT-21, ägomätning Bispmotala år 1830

05-MOT-44, laga skifte Bispmotala 1855

